

УДК 323.21

Н. В. Пробийгорова

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Стаття посвящена аналізу особливостей формування політичної субкультури в процесі політичної соціалізації молоді. Характеризується процес політичної соціалізації молоді, формування політичної субкультури молодого покоління. Характеризується молодіжний субкультури як специфічна соціально-демографічна група суспільства, котрою визначається не тільки віковими ознаками, але й місцем, котрою вона займає в соціальному суспільстві, особливостями соціального статусу, своїм суспільним призначенням.

Ключевые слова: культура, субкультура, політична культура молоді.

Молодь – це один з найголовніших рушійних чинників розвитку будь-якої цивілізації, це капітал, що зростає, та творить за ради свого майбутнього блага. Проте з середини ХХ ст. спостерігається така тенденція – з одного боку, молодь, починає загрожувати стабільності суспільства (І. Кон, Р. Мертон, А. Міль), з іншого боку – вона є головним двигуном соціальних змін (Г. Ділігенській, З. Моськович, Є. Слуцький). Ця особливість заслуговує пильної уваги, бо на початку нового тисячоліття вчені знов відзначають зростання рівня молодіжних контркультурних об'єднань з яскраво вираженою екстремістською спрямованістю в своїй діяльності.

Епоха глобалізації порушує багато складних питань сучасної культури, у тому числі і проблему формування молодіжної політичної субкультури. Звернемо увагу на наступний факт, відмічений дослідниками. Глобалізація всіх сфер економіки і поява нових, все більш слабких і володіючих все меншими ресурсами "політично незалежних" територіальних утворень... – явища споріднені, взаємно обумовлюючі і підсилюючі один одного" [1, с. 98]. На нашу думку, подібне спостерігається і у сфері ідеологічних утворень в сучасній політичній культурі. Різні самобутні угруповання прагнуть бути автономними від пануючого масового напрямку, тому проблема формування політичних молодіжних субкультур, набуває особливого розвитку в Україні.

Отже, актуальність досліджуваної теми обумовлюється перш за все, підвищенням ролі молоді у формуванні державної політики суспільства. Події "Помаранчевої революції" уже вкотре підтвердили, що на процес політичної соціалізації молоді активно впливали політичні партії, молодіжні громадські організації, лідери нації тощо. Скажімо, кількість молодіжних громадських організацій зросла з 79 у 2001 році до 121 у 2004 році [9]. Крім того для молоді стало необхідним створення можливостей для самореалізації в політичній сфері. Отже, молоді люди прагнуть використовувати притаманні їм політичні, соціально-економічні, культурні права й свободи та сумлінно виконувати свої політико-

правові обов'язки. В цьому контексті процес політичної соціалізації молоді має сутнісне значення, оскільки формування громадянина відбувається у процесі засвоєння певної системи цінностей, орієнтацій, навичок, політичних ролей. Розширення інформаційних можливостей суспільств, потребує відкритості й доступності інформації, нового знання тощо [12, с. 62-64]. Про попит на знання свідчить збільшення кількості молоді з середньою та вищою освітою. Так, за період з 1960 року по 1995 рік кількість осіб із середньою освітою збільшилась у світі з 91 до 372 млн. чол., а студентів – з 13 до 82 млн. чол. Аналогічні процеси відбуваються в Україні [13, с. 24-32].

Актуальним це питання є і в плані поновлення громадянської позиції молоді. Процес розбудови державності ставить завдання всебічної підготовки та виховання людини і громадянина. Хто ми такі, звідки вийшли, де наші корені і куди прямуємо? – ось низка питань, без відповіді на які людина не може включитись у загальнодемократичний процес у якості його повноправного суб'єкта. Адже бути громадянином - це значить приймати державу як свою, діяти у відповідності із її політикою, що вимагає високого рівня розвитку свідомості, складовою якої є історична свідомість. Знаючи минуле, людина більш впевненіше сприймає сьогодення й моделює майбутнє. Вона розуміє, що нинішні процеси обумовлені історично, що тисячі, а може й мільйони людей віддали за цю мить своє життя, що українці - це народ, який споконвічно прагнув до державності, виборів її й має зберегти в складних політичних вирахах, які розгортаються в сучасному світі.

У сучасній науковій літературі ХХ століття досить часто постає проблема молодіжної культури, особливо після 1950-1960-х років, які ознаменувалися в багатьох країнах світу сплеском молодіжних протестів, що склалися потім в організоване ціннісне протистояння пануючій культурі, – явище, що одержало спочатку назву і статус контркультури, а потім, при зміні соціокультурної констеляції і внутрішньої його трансформації, статус субкультури [2, с. 19-23]

У даний час молодіжні субкультури описуються детально, але менш критично, ніж у радянські часи. При безперечній користі такого підходу слід зазначити, що при скрупульозному коментуванні ідейної спрямованості молодіжних рухів, що заявили про себе, прийнятих в цьому середовищі ритуалів і звичаїв, також не зачіпається питання про реальну роль молоді в сучасному суспільстві [2, с. 19-23]. Молодь найчастіше розглядається як суб'єкт різних автономних культур (причому, що нерідко вже відійшли в минуле або змінили характер), докладно досліджується знакова система даної сфери культури, але процес формування молодіжної політичної субкультури майже не розглядається в сучасній науковій літературі.

Політична молодіжна субкультура є частиною загальної культури, яка формується та виявляється протягом усього життя, завдяки процесу політичної соціалізації. Це історично та соціально зумовлений продукт політичної життєдіяльності людей, який є необхідною передумовою створення сприятливих умов для налагодження конструктивного діалогу і взаємодії між громадянами та державою, іншими політичними інститутами. Дані обставини потребують адекватного рівня політичної культури суспільства, його морально-етичного стану, незалежно від професійної належності, віку, статі людей.

Політичні реалії вимагають виявлення особливостей формування молодіжної політичної субкультури в процесі політичної соціалізації в українському суспільстві та здійснення пошуку шляхів подолання політичного нігілізму та абсентеїзму молодого покоління.

Так що ж таке молодіжна політична субкультура та як вона співвідноситься з політичною соціалізацією? Щоб відповісти на це питання необхідно з'ясувати сутність даного поняття. Воно складається з наступних складових: молодь, субкультура, політика, політична соціалізація. Розглядаючи це питання, перш за все необхідно визначити поняття "молодь". Поняття "молодь" багатозначне. З одного боку, воно позначає певну соціальну групу, яка відрізняється від інших за істотними ознаками. З іншою – існує набір загальноприйнятих характеристик, за яких і сама людина і ті, хто вивчають ці питання могли б віднести даного індивіда саме до молоді як особливої соціальної і соціально-культурної категорії.

Відповідно до законодавства України, молодими з 1992 по 1999 р. вважали громадян віком від 15 до 28 років. У 1999 р. нижня межа була відсунута до 14 років, а в березні 2004 р. верхня межа – до 35 років [9]

Молодь – це, взагалі, освічені люди. Вони вивчають нові соціально-політичні дисципліни та мають політичну культуру, яка відрізняється від політичної культури тоталітарного суспільства. На її формування впливають такі чинники як політична, економічна та ідеологічна багатоманітність суспільного життя [7, с. 126 – 139].

Молодь – це не тільки «сучасне, але й «майбутнє» суспільства», оскільки в певний час вона природним шляхом змінить старші покоління в різних сферах соціального життя. І якщо сьогодні процеси суспільного відтворення, процеси формування і розвитку молоді як однієї з найважливіших соціально-демографічних груп якимось чином деформовані через вплив тих або інших негативних чинників, що не компенсується, то це означає, що вже в сучасному часі і, поза сумнівом, у майбутньому – наше суспільство зіткнеться з рядом нових складних проблем, від рішення яких залежатиме стабільність його існування.

Сучасні дослідження проблем молоді базуються на різних теоретико-методологічних підходах.

По-перше, це структурно – функціональний підхід, відповідно до якого передбачається вивчення джерел розвитку молоді в конкретних історичних умовах. Його прихильники (Е.Дюркгейм, Т. Парсонс) розглядають молоді як групу, яка має свою позицію, соціальний і політичний статус, а також виконання ними певних функцій.

По-друге, це класовий підхід до дослідження молодіжних проблем. Прихильники цього підходу, К.Маркс і Ф.Енгельс, оцінювали революційний потенціал різних по класовому положенню угруповань молоді. Вони вперше заявили про необґрунтованість розуміння "молоді" лише як "резерву" суспільства та пропонували розглядати її як активну суспільну силу.

По-третє, це соціологічний підхід, який вперше обґрунтував К. Манхейм. Молоді і суспільство він розглядав у взаємодії. У процесі такої взаємодії молоді з суспільством, політична соціалізація молодих людей проходить швидше. Молоді люди аналізують історичну обстановку, конкретні умови, в яких доведеться їм

діяти. Політична наука надає велике значення конкретному характеру суспільства, в якому виховується молодь і в життя якого вона повинна буде внести свій внесок.

По-четверте, це психолого-соціологічний підхід, який виводиться з психоаналізу концепції життєвого шляху особи. Його прихильники (Р. Бенедикт, Е. Еріксон, І. Кон, З. Іконнікова, В. Лисовский і ін.) при вивченні молоді виходили переважно з обліку і аналізу вікових психофізіологічних особливостей молодої людини. При цьому підкреслювалося, що на кожному етапі розвитку індивід випробовує на собі цілеспрямовану дію соціального середовища, яка, у свою чергу, формує у нього «соціальний характер», властивий відповідному суспільству. Дослідники, що відносяться до даної групи, осмислювали особові характеристики, процеси розвитку особи молодої людини в його безпосередній взаємодії з соціумом.

У даний час молодь розглядається як соціально-демографічна група з характерними для неї віковими, соціально психологічними властивостями, притаманними молодим людям цінностями, традиціями, життєвими позиціями, особливою субкультурою, які обумовлюються рівнем політичного, економічного, культурного розвитку сучасного суспільства та особливостями соціалізації в ньому молодих людей.

Велику роль у процесі формування нової політичної культури відіграє політична соціалізація. На нашу думку, що політична соціалізація молоді – це процес інтеріоризації та екстеріоризації політичних знань, навичок і умінь, що становить собою сукупність стихійних і цілеспрямованих дій, суб'єктом яких виступають політичні явища, політичні інститути та самі молоді люди.

У сучасному українському суспільстві принципово змінилася модель політичної соціалізації, яка характеризується відмовою від моделі "підкорення" на користь моделі "партнерства", тобто активним включенням молодих людей у політичне життя, підвищенням їх ролі в політиці.

Якщо у ХХ столітті молодь виражала своє ставлення до політичних змін у суспільстві через нестандартну поведінку, незвичайний одяг, неформальні об'єднання, то на сьогодні молодь вже бажає брати участь в управлінні державою, неформальні об'єднання перетворюються на політичні організації. Молоде покоління від байдужості, маргіналізації переходить до активного політичного життя.

Відводячи сьогодні велику роль процесу політичної соціалізації молоді в сучасній Україні, можна сказати, що на відміну від класичної теорії політичної соціалізації, в якій процесу накопичення політичних знань відводиться вагома роль, не властива послідовність і системність. Молодь входить у політику на досить пізніх етапах адаптації до політичної дійсності, переважно, під час навчання у вищих навчальних закладах тощо, тобто під час так званої вторинної політичної соціалізації. Молода людина у цей період корегує набуті раніше несистемні політичні знання, навички, вміння, інакше кажучи, проходить процес її ресоціалізації. Недоліки первинної соціалізації, яка мала б відбуватися у дитячо-юнацькому віці, вимушені компенсуватися посиленням соціального середовища. Здебільшого – це сім'я, однолітки, засоби масової інформації тощо.

Відомо, що "механізми" включення молоді в доросле життя виявляються в цілому ряду життєвих подій. Яскравим останнім прикладом активності молоді став 2004 рік – президентські вибори в Україні, коли фактично декілька молодіжних неформальних організацій, можна сказати, змогли "створити" в країні революцію.

Сучасна молодь має властивий лише їй характер і риси, які суттєво відрізняють її з-поміж інших соціальних груп, а понад усе – від старшого покоління. Якщо старше покоління, загартоване не менш складними соціально-економічними катаклізмами, реагує більш-менш стримано на зміни, то молодь, яка менш заангажована, пропонує офіційній політичній ідеології антитрадиціоналістську, жваво реагуючи на соціально-політичні та економічні зміни у суспільстві. Молодь – це величезна частина людей нашого суспільства, вона не тільки відрізняється і від дорослих, і від дітей, але ще і всіляко підкреслює це. Для неї дуже важливо бути оригінальною, непростою, такою, щоб на неї звертали увагу, вона створює свої особливі стилі життя, одяг, організації, журнали, музику тощо.

Крім того, молодь ще неоднорідна і усередині себе. Багато молодих людей перебувають в угрупованнях, які іноді приймають величезні масштаби. Одні з них стають відомі і популярні у всьому світі, інші – тільки в якійсь окремій країні, місті. Зараз такі угруповання прийнято називати модним і красивим словом «субкультура». Молода генерація формує свої, відмінні від інших політичні формування, які виростають часто з різних форм протесту молоді, формує різноманітні субкультури. Які ж молодіжні угруповання можна назвати субкультурами?

На думку відомого культуролога О.Я.Флієра субкультура – це найбільш великі сегменти цілісних локальних культур, які різняться певною місцевою специфікою тих або інших рис чи комплексів рис. Специфіка цих ознак може бути породжена й накопичена з різних причин: відносно ізольоване від основного ядра проживання певної групи, особливе віросповідання, особливі станово-професійні функції, те саме, але ще й в умовах сильного господарсько-культурного впливу сусідів, інше етнічне походження, незавершене злиття племен, що складають етнос, і т. ін. [15, с. 152-154].

Молоді властиво об'єднуватися, організовуватися для вирішення своїх власних проблем, проблем суспільства. Іншими словами, молодіжні організації – не просто об'єднання молоді, це ті соціальні структури суспільства, за допомогою яких створюються умови і багато в чому реалізуються інтереси, потреби, запити молодих людей у всіх сферах життя: економічній, політичній, соціальній, духовній тощо.

Протягом ХХ століття з'явилося багато таких молодіжних угруповань – субкультур, їм притаманні характерні риси: єдність інтересів, об'єднуюча символіка, своєрідний виклик суспільству, стихійний протест проти конкретних суспільних явищ, пошук інших ідеалів, неформальність організації тощо. Так з'явилися "хіпі", "панки", "бритоголові" тощо.

Молодь, як найбільш, сприйнятлива і мобільна група першого сприймає нові форми розвитку у сфері дозвілля зі всіма позитивними і негативними явищами. Максимум її інтересів і запитів не може задовольнити офіційно існуюча система соціокультурних інститутів.

Умови життя у великому місті також створюють передумови для об'єднання молоді в різноманітні групи, рухи, що є об'єднуючим чинником, формуючі колективну свідомість у цих групах, колективну відповідальність і загальні поняття про соціально-культурні цінності.

Неформальні об'єднання і рухи молоді мають певні функції. Однією з головних є можливість самореалізації, тобто суб'єктивного втілення. До неї можна додати інструментальну, коли група стає засобом для досягнення свідомих або несвідомих результатів, а також компенсаторну, пов'язану з особистою залежністю і відсутністю свободи в офіційних структурах.

Евристична функція виражає художньо-мистецькі й етичні устремління молоді і реалізується в соціокультурній діяльності.

Крім того, безліч класифікацій неформальних самодіяльних груп. На думку сучасного вченого Левікової Л.І. молодіжні субкультури можна виділити за соціально-правовою ознакою як:

- просоціальні, або соціально-активні, з позитивною спрямованістю діяльності, наприклад, групи екологічного захисту, охорони пам'яток, навколишнього середовища;

- асоціальні, або соціально-пасивні, діяльність яких нейтральна по відношенню до соціальних процесів, наприклад, музичні і спортивні фанати [8, с. 150-155].

За спрямованістю інтересів, на думку вченого М.Топалова молодіжні об'єднання і групи можна так класифікувати [10, с.8-9]:

- захоплення сучасною молодіжною музикою;
- устремління до правопорядкової діяльності;
- що активно займаються певними видами спорту;
- різні фанати;
- філософсько-містичні;
- захисники навколишнього середовища.

Учений З.В. Сікевич дає дещо іншу характеристику неформального самодіяльного руху молоді з урахуванням того, що причетність до тієї або іншої групи може бути зв'язаний:

- способом проведення часу – музичні і спортивні фанати, металісти, любери і навіть нацисти;
- з соціальною позицією – екокультурні;
- із способом життя – "системники" і їх численні відгалуження;
- з альтернативною творчістю – офіційно не визнані живописці, скульптори, музиканти, актори, письменники й інші [14, с.6].

І хоча у кожного автора була своя класифікація, в основному неформали ділилися на три групи:

- "позитивні" (суспільно-політичні клуби і об'єднання, якщо, звичайно, їх політичні ідеї співпадали з тими, які признавалися КПРС).
- "нейтральні", іноді уживався термін – "епатажні", тобто хвилясті, скейтбордісти, рокери, металісти, кришнаїти й іноді панки.

– "негативні". Це були групи, що проявляли антигромадські тенденції, як, наприклад: фашисти, шовіністи, націоналістичні і прокапіталістичні групи (іноді панки, металісти, рокери).

У сучасному суспільстві з'явився новий тип молодіжної субкультури – політична молодіжна субкультура.

Події майдану свідчать про те, що на сьогодні сталися певні позитивні зміни в громадській активності молоді. Як свідчать соціологічні дослідження, що були проведені Українським інститутом соціальних досліджень у травні 1995 р. та в червні 2004 р., впродовж усіх десяти років молоді люди залишаються у своїй масі досить аполітичними, проте кількість тих, хто цікавиться політичними процесами зростає – якщо у 1995 р. лише 1% опитаних позитивно відповіли, що цікавляться і беруть активну участь у політичному житті, то у 2004 р. уже 8% молоді відповіли, що постійно стежать за ним, збільшилася кількість і тих, хто намагається бути у курсі справ політичних подій. Майже в чотири рази зменшилася кількість тих молодих респондентів, котрі не підтримують жодного ідейно-політичного напрямку: з 43 до 11% [9]. Крім того збільшився рівень політичної активності молоді. Так, 10% молодих людей готові брати участь у забезпеченні правопорядку міста, села, а 20% вже брали участь у різних політичних акціях. Знизився рівень аномійної деморалізованості та підвищився рівень соціального оптимізму. Свідченням цього є той факт, що 62% молоді вірять у покращення соціально-політичної ситуації в Україні [9].

Свідомством того є наявність великої кількості різнопланових за напрямками діяльності та політичними уподобаннями громадських молодіжних організацій таких як: "Пора", "Національний альянс", "Молодіжний Націоналістичний Конгрес", Соціалістичний Конгрес молоді", "Союз Правої Молоді" та інші.

Молодіжне середовище для України стало вирішальним і багато в чому визначальним ще в 1991 році, коли під тиском Майдана було ухвалено багато рішень, що суперечили існуючій радянській владі. Українське молодіжне поле в політиці немов недорозвинена частина людського тіла. З одного боку, молодь є скрізь, але з іншого боку, політичні партії і лідери не охоче йдуть на контакт з молоддю, хоча цю аксіому частково порушила "Пора", але думка про нестабільність молодіжного середовища залишається домінуючою.

Підводячи підсумки, можна сказати, що молодь, почала проявляти більшу активність, об'єднуючись у різні угруповання, які мають єдиність інтересів, об'єднуючи символіку, своєрідний виклик суспільству, стихійний протест проти конкретних суспільних явищ, пошук інших ідеалів, але вже у політичній сфері. Тому ці політичні громадські об'єднання молоді можна назвати політичною молодіжною субкультурою. На нашу думку, сучасному процесу формування політичної молодіжної субкультури в ході політичної соціалізації притаманні такі особливості і як:

- динамічний характер;
- генерування нової політичної культури, у якій особистість розглядається як активний суб'єкт політичного життя;
- рухомість та оригінальність психологічних механізмів;

– зростання "національного менталітету";
 – сплеск національно-патріотичної свідомості, пов'язаний і зі стійкими, та з усвідомленими діями;

– більш високий рівень політичної інформованості молоді, її компетентності, свідомості, активності, рівень сформованості навичок і вмінь політичної діяльності, оволодіння суб'єктивним політичним досвідом.

Незважаючи на те, що політичні й соціально-економічні реформи, які проводилися в нашій країні з часу проголошення незалежності, не мали значного позитивного впливу на підвищення рівня політичної культури населення, молодь продовжує знаходитися в авангарді суспільного прогресу. Неможливо собі уявити не лише політичного, але й економічного і культурного життя в ХХ столітті поза молодіжним ракурсом. Під час, роль молоді в тій чи іншій історичній події важко переоцінити. Молодь завжди гостро реагує на соціальні та політичні процеси, як не парадоксально, є першою жертвою цих перетворень.

Список літератури

1. Бауман З. Глобализация: последствия для человека и общества. М., 2004. – С. 98.
2. Булыгина А.А. Субкультуры и контркультура: грани взаимодействия // Научные записки НГАЭиУ. Новосибирск, 2001. – Вып 4. – С. 19-23.
3. Головатый Н. Ф. Социология молодежи: Курс лекций. – К.: МАУП, 1999. – 224 с.
4. За даними Інтернет – ресурсу www.isps.vu/am/htm.
5. Загородній Ю.І., Куріло В.С., Савченко С.В. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми. – К.: Генеза, 2004. – 144 с.
6. Затонский В.А. Сильное государство и активная личность: актуальные проблемы взаимодействия // Вестник Московского университета Сер. 12. Политические науки. – 2004. – №1. – С.70-88.
7. Козлова О. Н. Социализация в поле безнадежности и за ее пределами // Социально – гуманитарные знания. – 2002. – № 2. – С. 126 – 139.
8. Левикова С.И. Молодежная культура. М., Мысль. – 2002. – 340 с.
9. Молодь України в алгоритмі суспільного життя [електронний ресурс] режим доступу // 2005 www.ipro.org.ua. – 23.09.2007
10. Молодежная культура: Молодежь и проблемы современной художественной культуры – Сб. научных трудов. – Л., 1990. – С.8-9.
11. Омельченко Е.Л. Молодежные культуры и субкультуры. М., Мысль, 2000. – 255 с.
12. Похресник А. Европа и Украина: трансформации общества и жизненные ориентации молодежи // Персонал. – 2002. – №12. – С. 62-64.
13. Преснякова Л.А. Теория политической социализации // Политическая наука. – 2002. – № 2. – С.24-35.
14. Сикевич З.В. Молодежная культура: "за" и "против". Заметки социолога. Л., 1990. с.160.
15. Флиер А.Я. Культурология для культурологов. – М.: Академ. проект, 2000. – 225 с.

Пробийголова Н.В. Особливості і формування політичної субкультури

Стаття присвячена аналізу особливостей формування політичної субкультури в процесі політичної соціалізації молоді. Характеризується процес політичної соціалізації молоді, формування політичної субкультури молодого покоління. Характеризується молодь як специфічна соціально-демографічна група суспільства, яка визначається не лише віковими ознаками, але й місцем, яке вона посідає у соціальній структурі суспільства, особливостями соціального становлення, своїм суспільним призначенням.

Ключові слова: культура, субкультура, політична субкультура молоді.

Probiyholova N. Features of forming of political subculture

The article is devoted to the analysis of features of forming of political subculture in the process of political socialization of young people. The process of political socialization of young people is characterized, forming of political subculture of the young generation. Young people as specific social-demographic group of society, which is determined by not only age-old signs but also place, which she occupies in the social structure of society, features of the social becoming, the public setting, are characterized.

Keywords: culture, sub-culture, political sub-culture of youth.

Поступило в редакцію 26.05.2008